

гадоў, але не закончыла яго. – Трэба: больш за тры гады; Сцяпан быў разумней усіх у групе. – Трэба: разумнейшы за ўсіх; Мы набылі неабходныя падручнікі па новаму прадмету. Трэба: па новым прадмеце і інш. (з вуснага маўлення студэнтаў).

Адзначаныя прыклады з'яўляюцца толькі нязначнай часткай праграмы па граматыцы ў цэлым, практычнае засваенне чаго тым не менш забяспечвае іншаземным студэнтам больш гнуткае выкарыстанне беларускай мовы ў тых межах, якія адпавядаюць іх канкрэтным мэтам навучання.

Н. П. Лобань, А. М. Фендзіч (Мінск)

КАНАТОНІМ *КАСТУСЬ КАЛІНОЎСКИ* Ў КАНТЭКСЦЕ МАСТАЦКІХ ТВОРАЎ

*Прынесці жыццё ў ахвяру Радзіме –
гэта не сумны канец для чалавека.
Гэта – яго неўміручасць!*
П. Карнэль. Сід

Онімы заўсёды займалі важнае месца ў будове мастацкага твора. Семантыка оніма – галоўная крыніца інфармацыі як пра героя (яго сацыяльнае становішча, характар, асноўныя рысы асобы), так і пра лінгвакультурную мастацкую прастору. Таму, як адзначаюць многія даследчыкі, у мастацкіх творах фактычна няма нейтральных, стылістычна неафарбаваных імён, а ўсё часцей сустракаюцца сэнсавыя, стылістычна афарбаваныя онімы.

У творах мастацкай літаратуры онім часта адыгрывае настолькі важную ролю, што перастае быць маркерам толькі аднаго персанажа, а набывае сацыяльна-культурную значнасць. У літаратурнай прасторы сэнсавы онім, які актуалізуе асабовае імя і нападуня яго канатацыйнай афарбоўкай, з'яўляецца сімвалам народнай самасвядомасці.

Апошнім часам можна назіраць цікавасць да вывучэння асаблівасцей функцыявання онімаў у мастацкіх творах, але роля і функцыі *канатонімаў* застаюцца неадаследаванымі. Аб'ектам дадзенага даследавання з'яўляюцца творы мастацкай літаратуры розных жанраў, прадметам – канатонімы, якія ўваходзяць у сацыяльна-культурную прастору беларускага народа.

Цяжка, а можа і зусім немагчыма, знайсці ў Еўропе краіну, у якой не было б прызнанага ўсім народам нацыянальнага героя. Ва Украіне – Багдан Хмяльніцкі, у Польшчы – Тадэвуш Касцюшка, у Чэхіі – Ян Гус і г.д. Няма ніякага сумневу, што ва ўсе гістарычныя эпохі ў нашага народа таксама былі асобы, годныя найвышэйшага звання нацыянальнага героя. З поўнай упэўненасцю можна сказаць, што такой выбітнай асобай быў кіраўнік нацыянальна-вызваленчага паўстання ў Польшчы, Літве і Беларусі 1863 – 1864 гг. *Кастусь Каліноўскі* – перакананы носьбіт беларускага духу. Разам са сваімі паплечнікамі ў неверагодна цяжкіх умовах ён здзейсніў выданне першай у нашым

краі беларускай газеты «Мужыцкая праўда», выступаў за стварэнне школы на роднай мове, лічыў, што яна павінна дамінаваць і ў царкоўна-рэлігійным жыцці, з чым тады не пагаджаліся ні праваслаўная, ні рымска-каталіцкая канфесія.

Да вобраза беларускага рэвалюцыянера-дэмакрата пісьменнікі ў сваёй творчасці звярталіся неаднойчы і, трэба адзначыць, звяртаюцца да яго і дагэтуль. Сёння можна казаць пра вялікую анталогію прэзаічных і вершаваных (У. Караткевіч. Каласы пад сярпом тваім; М. Машара. Смерць Кастуся Каліноўскага; А. Куляшоў. Хамуціус; А. Вольны. Кастусь Каліноўскі; А. Жамойцін. Кастусь Каліноўскі; А. Бачыла. Думы Каліноўскага; А. Дудар. Кастусь Каліноўскі; Я. Падабед. Ён спіць; П. Броўка. Кастусь Каліноўскі; В. Маракіў. Чуеш, Беларусь?; А. Разанаў. Арышт Кастуся Каліноўскага; С. Законнікаў. Кастусь Каліноўскі), драматычных твораў (Е. Міровіч. Кастусь Каліноўскі; У. Караткевіч. Кастусь Каліноўскі), прысвечаных Каліноўскаму.

Упершыню ў мастацкай літаратуры вобраз Кастуся Каліноўскага з’яўляецца ў творах рускага пісьменніка У. Крastoўскага, які ведаў паўстанца па сумеснай вучобе ў Пецярбургскім універсітэце. У сваіх раманах «Панургово стадо» і «Две силы» з дылогіі «Кровавый пуф» (1869–1875) аўтар вывёў змагара цэнтральным героем пад імем *Васіля Світкі*. Кіраўнік паўстання на Беларусі надзелены ўсімі характэрнымі атрыбутамі рамантычнага героя: таямнічасцю, авантурнасцю, эгаістычнымі памкненнямі, усюдыіснасцю і ўсёведаннем, пастаяннымі пераўвасабленнямі і зменай абліччаў. Аднак у сваіх творах, напісаных з прарасійскіх шавіністычных пазіцый, У. Крastoўскі імкнуўся ачарніць мэты паўстання 1863 г., зняважаць вобразы яго кіраўнікоў і ўдзельнікаў ды паказаць, што паўстанцы былі пакараны справядліва [1, с. 80].

Актыўная распрацоўка вобраза К. Каліноўскага ў беларускай мастацкай літаратуры распачалася толькі ў 20 г. XX ст. Менавіта ў гэты час беларуская нацыянальная ідэя перажывала перыяд свайго станаўлення, і ў грамадстве адчувалася вострая патрэба ў стварэнні ўласнага нацыянальнага міфа. Вобраз Кастуся Каліноўскага ў творах беларускіх пісьменнікаў успрымаецца парознаму, але ўсюды прасочваецца адна думка: К. Каліноўскі – змагар за волю і долю народа [2, с. 130].

Паступова К. Каліноўскі пачынае ўспрымацца змагаром не столькі за волю і долю народа, колькі за Беларусь і беларушчыну. На глыбокае асэнсаванне яго ролі ў гісторыі і грамадскім жыцці Беларусі асабліва моцна паўплываў У. Караткевіч. І найперш сваім раманам «Каласы пад сярпом тваім», а таксама п’есаю «Кастусь Каліноўскі. Смерць і неўміручасць». Менавіта ў гэтым гістарычным рамане пранікнёна ўвасоблены вобраз Каліноўскага. А ў п’есе У. Караткевіча канфлікты (сацыяльны і нацыянальны) дапоўнены любоўнай калізіяй. Драма вызначаецца філасофскім зместам, інтэлектуальным напаўненнем, рамантычнай акрыленасцю ідэі. Сам К. Каліноўскі паказаны ў творы як *утрапёны фанатык; чалавек каменнай волі, вялікага розуму, таленту; таленавіты арганізатар, ваявода, публіцыст; і ваявода, і трасца, і хвароба... і паэт... і акадэмік, і герой.*

Тэма паўстання 1863–1864 гг. закранаецца таксама ў паэме М. Ма-шары «Смерць Кастуся Каліноўскага», дзе галоўны герой з’яўляецца дыктатарам; бунтаром; Літвы-дыктатарам; патомкам слаўных крывічоў; мяцежнікам дзікім; абаронцам мужыка; дыктатарам хамаў і рабоў; народу верным сынам і інш.

Ва Усходняй Беларусі пра Кастуся ўспомнілі ў гады Другой сусветнай вайны. Мабыць, усе са школьных хрэстаматый добра памятаюць верш П. Броўкі, які пачынаўся радкамі: *На Беларусі па вёсках ідуць пагалоскі, з’явіўся Кастусь Каліноўскі*. Кастусь Каліноўскі ў вершы – збіральны вобраз блакітнавокага партызана-антыфашыста, мсціўца, які з’яўляўся ў самых нечаканых месцах і нёс акупантам заслужанае пакаранне. І імя Каліноўскага не было пустым гукам [2]. У вершы П. Броўкі «Кастусь Каліноўскі» імя паўстанца развівае наступныя канатацыйныя значэнні: – *І чуе ён голас народны, // Бацькоўскі: // – Ты, сын мой геройскі, Кастусь Каліноўскі!, а таксама хлопец Каліна; герой*.

Паўстанца-рэвалюцыянера ў сваіх творах пісьменнікі ідэнтыфікуюць найменнямі, якія па сваёй структуры і сэнсе з’яўляюцца перыфразамі: *барацьбіт за долю бедных і прыгнечаных; патомак слаўных крывічоў; абаронца мужыка; рыцар свабоды; народу верны сын; абаронца працоўных; Беларусі лепшы сын*.

Можна сцвярджаць, што гістарычная постаць славутага паўстанца трывала замацавалася ў культурным каноне Беларусі і ў цэлым мае станоўчую канатацыю. У творах розных аўтараў Кастусь Каліноўскі – *паўстанец-мужык; русы хлопец; атаман; магутны, горды волат; сын геройскі; суровы і смелы, як сокал; хлопец Каліна; дыктатар; бунтар; Літвы-дыктатар; мяцежнік дзікі; барацьбіт; русавалосы малады затворнік; Яська-гаспадар з-пад Вільні і інш*.

Зразумець матывы ўчынкаў, разгадаць пэўную загадку асобы кіраўніка паўстання складана. Каліноўскі ў нечым быў «тыповым чалавекам» сваёй эпохі («такім, як усе»), у нечым быў такім, як некаторыя, а ў нечым – не падобным ні на каго. Грунтоўнае разуменне асобы ў спалучэнні з даследаваннем дзейнасці Кастуся Каліноўскага – гэта рэальны шлях да навуковага асэнсавання ягонага месца ў беларускай гісторыі.

На жаль, патрыятычнае выхаванне на нацыянальных каштоўнасцях і традыцыях беларускага народа ў 30–70-я гады XX ст. у сферы адукацыі і справай сферы было зведзена да нуля, што яскрава адбілася на фактах тапанімікі. Мала ў нас найменняў, звязаных з імёнамі дзеячаў старажытнай беларускай культуры, навукі, асветы: *Ф. Скарыны, К. Тураўскага, С. Полацкага, К. Каліноўскага, Ф. Багушэвіча, І. Дамейкі, Э. Пякарскага, М. Доўнар-Запольскага, В. Дуніна-Марцінкевіча і іншых*. Пра гэта, напрыклад, вельмі пераканальна пісаў К. Тарасаў у нарысе «Заезная карчма»: «Вуліцы Грунвальдскай у нас няма нават у тых гарадах, якія пасылалі сваіх сыноў на бітву з тэўтонцамі. Не існуе і вуліцы *Лышчынскага*. Хіба ж мысліцель не заслужыў? А хто бачыў на дамах шылдачкі з імёнамі *Афанасія Філіповіча, Усяслава Чарадзея, Давыда Гарадзенскага, князя Альгерда, Канстанціна*

Астрожскага, Андрэя Полацкага? Імя Глінкі ўшанавана ў назвах вуліц дзевяці беларускіх гарадоў, а вось Манюшка забыты нават у Мінску, дзе ён нарадзіўся і ствараў музыку, дзе, дарэчы, жылі ўсе пакаленні ягоных продкаў...» [3, с. 191].

ЛІТАРАТУРА

1. *Сорокин, Ю.* К историко-литературной характеристике антинигилистического романа: диалогия Вс. Крестовского «Кровавый пух» / Ю. Сорокин. – М., 1947. – С. 79–87.
2. *Гетман, І. У.* Вобраз К. Каліноўскага ў заходнебеларускай літаратуры / І. У. Гетман // Паўстанне 1863 года і яго гістарычнае значэнне : матэрыялы міжнар. навук. канф., 10–11 кастр. 2003 г., Брэст. – Брэст, 2004. – С. 128–133.
3. *Тарасаў, К.* Памяць пра легенды : Постаці беларускай мінуўшчыны. – 2-е выд., дап. – Мінск : Полымя, 1993. – 270 с.

Н. Г. Пятигор (Минск)

АССОЦИАТИВНЫЙ МЕТОД ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Ассоциативный метод обучения иностранному языку известен также как «метод подсказки» или «метод словарного ключа». Ассоциации основаны, главным образом, на раздражителях, воспринимаемых органами чувств, которые вызывают определенные мысли. В процессе обучения строятся ассоциации, в которых лексические единицы, цифры, формулы связываются с определенными словами, картинками, знаками, переживаниями.

Преимущество ассоциативного метода обучения обусловлено тем, что человек обладает огромной силой воображения. Его разум в состоянии представить себе разнообразные вещи. В голове могут возникать картины, не существующие в реальном мире, которые связываются с другими предметами.

При ассоциативном методе обучения не устанавливается никаких границ для фантазии, поскольку для обучающегося ассоциации являются логичными и осмысленными. Например, слова родного языка могут подставляться в предложение рядом со словами иностранного. Эти предложения порождают в сознании определенные картинки и устанавливают связь обоих слов. Простыми ассоциациями для английских лексем могли бы быть, например, следующие предложения.

*Uhr – clock: «Um sieben **Uhr** hört man die **Klock** (clock)»;*

*trocken – dry: «In der Dose liegen **drei** (dry) **trockene** Kekse»;*

*Auto – car: «Im **Auto** sitzt ein **Kar** (car) –pfen».*

Приведенные примеры свидетельствуют, что в начале ассоциативной цепочки находится звуковая оболочка иноязычной лексемы, воспринимаемая обучающимся, которая совпадает со звучанием слова родного или уже известного языка.